

- добір художнього вокального репертуару має проводитися з урахуванням індивідуальних вокально-технічних, вікових, психологічних можливостей студентів і їх музичних уподобань.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. Традиції української вокальної школи. Микола Кондратюк : наукове дослідження / Валентина Геніївна Антонюк. – К. : Українська ідея, 1998. – 148 с.
2. Вилинская И.Н. Значение репертуара в воспитании певцов / И.Н.Вилинская // Вопросы вокальной педагогики / сост. Д.Г.Евтушенко: Очерки. – М. : Музыка, 1967. – Вып. 3. – С. 45-90
3. Дмитриев Л. Основы вокальной методики : учеб. пособ. для муз. вузов / Леонид Борисович Дмитриев. – М. : Музыка, 1968. – 675 с.
4. Менабени А.Г. Методика обучения сольному пению / Анджелина Георгиевна Менабени. – М. : Просвещение, 1987. – 93 с.
5. Христиансен Л.Л. Работа с народными певцами / Л.Л.Христиансен // Вопросы вокальной педагогики / ред. – сост. Л.Б.Дмитриев. – М. : Музыка, 1976. – Вып. 5. – С. 9-38.

In the article the problem of selection of vocally-didactics material is examined during vocal preparation of students of musical specialities of higher educational establishments; the analysis of specific of the use of vocally-technical exercises, vocalises, artistic vocal repertoire is carried out taking into account the features of vocal potential of future teachers-musicians.

Key words: *vocal pedagogics, development of voice of singer, vocally-didactics material, vocally-technical exercises, vocalises, artistic vocally-pedagogical repertoire.*

УДК 37.036:784

Слонецька С. П.

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ МУЗИКИ

У статті розглядаються методи та прийоми творчої пізнавальної активності учнів, особливості та доцільність їх використання у різних формах музичної діяльності на уроках музики.

Ключові слова: *пізнавальна активність, учні, методи і прийоми, особливості розвитку, види музичної діяльності.*

Перспективним напрямом гуманізації освіти є орієнтація навчання на розвиток творчої пізнавальної активності дитини. Пріоритетним стало виявлення самобутності суб'єкта навчально-виховного процесу. У зв'язку з цим зміст освіти набуває якісно нового смислу: виступає засобом розвитку внутрішнього світу людини. Зміна освітніх ідеалів пов'язана з формуванням особистісних якостей дитини, наповненням її уявлень відчуттями, ціннісними переживаннями та смислами, цим і пояснюється *актуальність* обраної теми статті. Акцентується увага на необхідності розвитку в учнів самостійності, творчої ініціативи, потреби в самовдосконаленні, виявлення моральної позиції, естетичних поглядів тощо. Особистісна парадигма робить учня творцем власної діяльності, що передбачає «включення» його особистісних функцій у навчальний процес, відповідальність за хід навчання. Така орієнтація сучасної школи змушує педагогів, в тому числі й учителів музики, переглянути пріоритети в системі методів і засобів навчання.

© Слонецька С. П., 2011

Виникає потреба введення в практику учителя музики таких технологій, які б забезпечували можливість перенесення акценту з вивчення самого предмета на його використання як засобу формування особистості учня та активізували його особистісно-смыслову сферу.

Індивідуальний досвід набуває значення лише тоді, коли пошук знань сповнюється особистісним смыслом і базується на інтелектуально-пізнавальній та позитивній емоційній активності учнів. З огляду на те, що художнє сприйняття як вид духовно-практичної діяльності поєднує в собі суб'єктивне емоційне осягнення творів мистецтва поряд із логічним їх осмисленням, стимулювання обох цих елементів пізнавальної активності набуває особливого значення в організації навчально-виховного процесу.

Розглянемо деякі прийоми і методи, що сприятимуть творчій пізнавальній активності учнів. Найбільш поширеним у практиці учителів музики є метод *порівняння*, який має багато різних модифікацій застосування в практиці:

- порівняння *теорії одного автора* з метою усвідомлення особливостей стилю композитора, його духовних цінностей. Для цього учням пропонуються для прослуховування декілька творів (фрагментів творів) із найбільш характерними рисами, притаманними творчості того чи іншого композитора. Після аналізу виявлених у прослуханих творах рис учням для контролю пропонується прослухати фрагменти ще не знайомих творів і самостійно виявити серед них той твір, який належить даному композитору;
- порівняння *творів різних композиторів однієї епохи* з метою узагальнення характерних рис романтиків, класиків, імпресіоністів тощо);
- порівняння *творів на одну тему у творчості різних композиторів* з метою виявлення загальних характерних рис того чи іншого художнього образу як основи узагальнення та усвідомлення категорій величного, ліричного, драматичного в музиці тощо. Водночас учитель має показати багатство емоційного сприйняття світу різними авторами, що виявляється в різній манері музичної «артикуляції» образного смыслу, засобах виразності. Наприклад, тема любові, героїки, страждання у творчості С.Прокоф'єва, М.Глінки, Л.Бетховена, С.Гулака-Артемівського та ін.; порівняння *контрастних творів*: за жанром (вальс, марш, коліскова), за настроєм (веселі – сумні, урочисті – жалібні), за формою (двочастинна – тричастинна, рондо, сонатна та ін.). Варто зазначити, що метод *контрасту* доцільно використовувати як при виборі матеріалу, так і при його розподілі (закономірності мелодичного потоку, формоутворення, мелодико-ритмічні структури, тематичні співвідношення, ладові й тональні контрасти тощо);
- зіставлення *однотипних за тією чи іншою ознакою творів* з метою усвідомлення їх характерних особливостей (наприклад, танцювальність, пісенність або комічність, трагічність тощо); порівняльний аналіз *музичних образів* (за настроєм, емоційним станом, характером, структурою, розвитком, художніми цінностями) у *творчості різних композиторів*. Наприклад, арія Сусаніна з опери М.Глінки «Іван Сусанін» та арія Кутузова з опери С.Прокоф'єва «Війна і мир». Мета – показати схожість їх мужнього, героїчного характеру і водночас різницю в почуттях (скорбота і трагічність інтонацій в арії Сусаніна, впевненість і величність інтонацій в арії Кутузова).

Метод *виконавчої та художньої варіативності* використовується з метою розширення музичного уявлення, варіантів виконання і сприйняття як основи розвитку музичного мислення учнів. Прийом *фрагментарного виконання творів* застосовується з метою закріплення навичок аналізу прийомів і розуміння засобів музичної виразності. Для цього вчитель добирає фрагменти творів різних композиторів за певною ознакою (особливості мелодики, мелодичних інтонацій, ритмічних групувань,

використання тембрів інструментів, темпу, динаміки в ліричних, епічних, драматичних творах тощо). Прийом *ескізного виконання* твору застосовується в практиці музичного виховання з метою заціплення музично-образних уявлень учнів, досягання цілісності сприйняття музичного образу. Для цього учитель виконує на інструменті (або використовує для прослуховування записи) не весь твір, а лише деякі фрагменти, щоб показати, які зміни відбуваються для розвитку музичного образу та що сприяє цьому. Такий прийом дає можливість за короткий час ознайомитися водночас із декількома творами, охопити в уяві не тільки кожний твір у цілому (ідею, зміст, структурну будову, особливості засобів виразності тощо), а й закріпити знання, накопичити й систематизувати музичні враження.

У практиці навчання суттєвого значення набуває робота в *малих групах*, що дозволяє не тільки сприяти розвитку творчого характеру діяльності учнів, а й розв'язувати питання щодо співробітництва та спілкування.

Як відомо, проблема розвитку комунікативних здібностей особистості стоїть дуже гостро, бо вона, насамперед, пов'язана з соціальною поведінкою молоді. Важливо навчити учнів уважно слухати та активно обговорювати проблеми, коментувати висловлювання співбесідників і давати їм критичну оцінку, аргументувати свою думку в групі тощо. Урок музики націлений на активізацію потреби спілкуватися з приводу музики, розмовляти про неї. Водночас учні вчать дослухатися до власних почуттів, висловлювати їх і слухати інших. Завдяки співробітництву члени малої групи почуваються більш упевненими в собі, зникає сором'язливість, активізується взаємна відповідальність за результати спільної праці.

Розглянемо особливості застосування методу роботи в групах на уроці під час слухання музики. Для цього вчитель поділяє клас на невеличкі групи і пояснює завдання для кожної. Так, вивчаючи особливості розвитку музики на прикладі тричастинної форми, можна використати для слухання музику увертюри «Егмонт» Бетховена. Учні однієї групи фіксують настрій, характер твору, його прояви в ладо-гармонійному розвитку, побудові мелодії; у другій групі – відмічають особливості ритму, зміни темпу, у третій аналізують динамічний розвиток, у четвертій виявляють музичні інструменти (їх групи), характеризують їх тембри, регістри, в яких ті звучать, аналізують фактуру музичного твору.

Свої спостереження учні фіксують у зошитах. Після першого прослуховування вони можуть обговорити свої спостереження між членами групи. Повторне прослуховування активізує увагу учнів і робить слухання більш цілеспрямованим, дає можливість знайти нові «нюанси» розвитку музичного твору. Після цього представники груп розповідають про свої спостереження (один учень із групи дає характеристику музиці у межах свого завдання) всьому класу, а учитель фіксує висловлювання дітей на дошці. Потім починається аналіз твору, в результаті якого учні усвідомлюють, що музичний твір має тричастинну побудову: + Б + А. З метою закріплення набутих знань порівнюють раніше вивчені твори, що мають двочастинну форму (А + Б), з твором Бетховена.

Коли йдеться про розвиток особистості, формування її духовної культури, то обов'язково торкаємося сфери спілкування, що утворюється не лише між суб'єктами, а й між суб'єктом і мистецтвом. Уміння спілкуватися з мистецтвом – необхідна умова духовного розвитку особистості. Ефективним засобом розвитку таких умінь є прийом *«внутрішнього діалогу»* слухача з образно-художніми моделями твору. Спілкування з ними відбудеться у процесі взаємодії художньої інформації та суб'єктивного варіанта її віддзеркалення у свідомості приймаючого, який неначебто розмовляє з уявним героєм твору, ставить йому запитання і дає на них внутрішню відповідь [2, с. 28]. Під час такого спілкування відбувається усвідомлення переживань, формується самостійна позиція.

Результати впливу на емоційно-чуттєву та інтелектуальну сфери суб'єкта у процесі спілкування з мистецтвом бачаться тільки за окремими непрямими показниками особистісної реакції на художні твори, яка виявляється у формі збудження, зміні настрою, висловлених оцінних суджень, характері власної мистецької діяльності: творчої, виконавської, слухацької тощо.

Серед методів групової роботи представляє інтерес метод «*зростання самопізнання*» (адаптовано Ш. Рейнхарц). Цей метод базується на процесі тривалого обговорення невеликою групою учнів (без втручання вчителя) своїх переживань, відчуттів із приводу тих чи інших музичних явищ. Результатом такої спільної діяльності є те, що в учнів розширюються уявлення про можливість музики позитивно впливати на миттєву сферу особистості, активізувати пізнання. В ході обговорення учні рефлексують, що дає можливість перевірити свої особисті почуття. Водночас завдяки цьому методу досягається усвідомлення власного музичного досвіду, переживань тощо. Така групова робота сприяє позитивним змінам у мисленні активізує пізнавальну активність школярів.

Теми для обговорення пропонує учитель, виходячи з тематики, цілей та завдань уроку. Учні, за бажанням, із пропонованих тем обирають напрям обговорення. Так, при знайомстві з темою «Музичний образ» кожна з груп обговорює єдину проблему: «Місце героїці в моєму житті» (доцільно використовувати після знайомства з оперою М.Глінки «Іван Сусанін»). Учні кожної групи розмірковують над такими запитаннями:

1. Яке моє емоційне ставлення до героя?
2. Чи доводилося мені переживати героїчні почуття у своєму житті, які асоціації з приводу цього у мене виникають?
3. Що значить для мене героїка в повсякденному житті?
4. У чому полягає для мене краса образу?
5. Які якості героя близькі мені та які риси я хотів би розвинути в собі?

Перед обговоренням цих запитань у групі кожний учень кілька хвилин обмірковує їх самостійно, а потім обмінюється своїми думками і переживаннями з іншими членами групи. Підсумком такої роботи в групах може стати написання учнями класу невеличких творів, де діти мали б змогу розповісти про своє ставлення до музичного образу, описати свої почуття, провести асоціативні паралелі з творами інших видів мистецтва (живопису, літератури, кіно тощо).

Цікавим у формуванні свідомості учнів може стати метод *групових щоденників*. Для цього в кабінеті музики заводиться журнал, в якому учні можуть записувати свої думки, почуття з приводу прослуханих музичних творів, співу виконавців і музичних явищ у цілому, ставити запитання до однокласників. Позитивність створення таких щоденників полягає в тому, що вони розкривають динаміку розвитку свідомості учнів. Процес написання, читання відповідей, думок інших, своєрідного листування між учнями є водночас індивідуальним і колективним. Він, по-перше, дає змогу перевірити свої почуття і думки, а, по-друге, коригує їх.

Гуманістична парадигма в навчанні дає змогу акцентувати увагу на тому, що результати навчання не можуть обмежуватися аналізом художнього твору, засвоєнням авторитетних суджень про мистецтво та копіюванням уже готових зразків виконавської інтерпретації творів. На перший план виходять способи, які дають можливість фіксувати і стимулювати оригінальні вияви особистісних реакцій. У зв'язку з цим може представляти інтерес метод *оживлення ідентифікації* (адаптовано за Ш. Рейнхарц). Суть його полягає в тому, щоб реально «пізнати» іншого, тобто вжитися в образ будь-якого персонажа (музичного образу) та співвіднести себе з ним. У цьому методі поєднуються процеси пізнання, емоції та особисте ставлення. До того ж, важливим є те, що сприймаючий залишається самим собою і через порівняння художнього образу з власним досвідом проникає в духовний світ мистецького твору, осягає його образний смисл.

Метод *художньо-образних асоціацій* дає змогу активізувати чуттєвий досвід учнів, зробити навчання більш актуальним і значущим для них. Учні вчаться знаходити зв'язок між художніми творами, між ними та сторичними подіями, між художніми образами тощо.

Досвід учителів свідчить, що багато дітей не в змозі виразити свої «душевні рухи і почуття». Тому так важливо стимулювати їх «комунікацію з приводу музики», тобто постійно вводити учнів у ситуації міжособистісного спілкування у процесі сприйняття музики. Це не тільки активізуватиме розвиток у школярів потреби в обговоренні музичних вражень, а й позитивно впливатиме на удатність до естетичної оцінки творів, навчить пізнавати себе, оцінювати свій стан і стан інших.

З огляду на це, для вчителя може представляти інтерес, розроблений нами, метод *особистої музичної презентації*. Він поділяється на два етапи: перший – самостійна підготовча робота учня вдома; другий – презентація набутих знань у колективі однолітків у класі. На *першому етапі* учням пропонується самостійно підібрати фрагменти музичних творів (які доповнюються їх репродукціями картин, шаржем, підібраними фрагментами текстів чи віршів із художньої літератури тощо), вони, за своїми емоційними проявами, моральними якостями художніх образів, близькі до характеру та якостей самого учня. Варто зауважити, що учні можуть відбирати твори як самостійно, так і з варіантів, пропонованих учителем. Самостійна робота учня охоплює низку дій: виявлення ідейно-художнього задуму твору, його морально-естетичного навантаження, асоціативних зв'язків між особистими переживаннями, викликаними характером, настроєм твору і подіями особистого життя, що спричинили переживання, близькі до настрою музичного твору; аналіз засобів музичної (художньої) виразності; виявлення особистісного ставлення до твору; порівняння якостей героя (художнього образу) з собою; вербально-емоційну артикуляцію особистісних почуттів.

Важливим елементом самостійної роботи учнів удома є те, що кожний із них включається в рефлексійні процеси, і це в подальшому може привести до позитивної зміни їх установок на самопізнання, переосмислення власного ставлення до музичного мистецтва, усвідомлення його впливу на світосприйняття в цілому.

На *другому етапі* кожний учень презентує перед однолітками своє знання обраних творів, свої дії, почуття, думки. Завдяки зв'язку, що утворюється між учнями класу, кожний має можливість дізнатися про ставлення однокласників до себе, до своїх переживань. Водночас учні набувають досвід музичного і колективного спілкування, комунікативних навичок.

Застосування в навчальній практиці такого роду колективних занять стимулює учнів до рефлексії, аналізу свого внутрішнього світу, саморозкриття, активізує усвідомлене і критичне ставлення до оцінки естетичних реакцій своїх товаришів в осягненні музичного твору, стимулює самооцінювання власної пошукової діяльності, розширює досвід музичної комунікації, коригує норми поведінки у процесі колективного спілкування.

У статті розглянуті лише окремі методи розвитку творчої пізнавальної активності учнів, творче використання яких передбачає:

- нетрадиційне формування цілей уроку музики. Замість відомої схеми «знання – уміння – навички» варто орієнтуватися на розвиток культури мислення, почуттів, поведінки суб'єкта навчання. Такий підхід визначається формулою «знання – уміння – розвиток», де розвиток з певним «духовним продуктом», кінцевим результатом навчання учнів;
- визначення спеціальних означених і охарактеризованих нами методів навчання музики, серед яких найбільш продуктивними є метод порівняння, який має багато різних модифікацій; метод зіставлення однотипних за тією чи іншою ознакою творів з метою усвідомлення їх характерних особливостей метод моделювання

процесу творчості; метод виконавчої та художньої варіативності; метод особистої музичної презентації; метод роботи в групах «зростання самопізнання»; метод моделювання, сутність якого полягає в тому, що дітям пропонується побачити, осмислити, усвідомити процес народження музики, стати на позицію творця і заглибитися в процес створення музичного задуму; різні форми діяльності (колективні, індивідуальні, парні); визначення прийому фрагментарного виконання творів, який застосовується з метою закріплення навичок аналізу засобів музичної виразності; прийомів ескізного виконання, «внутрішнього діалогу».

У результаті комплексного використання системи методів і прийомів на уроках музики простежується ефективність розвитку творчої активності учнів.

Список використаних джерел

1. Падалка Г. М. Учитель, музика, діти / Г.М. Падалка. – К. : Муз. Україна, 1982. – 144 с.
2. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна і мистецька / О.П. Рудницька. // Навч. посіб. – К., 2002. – 270 с.
3. Рудницька О. П. Світоглядна функція мистецтва / О.П. Рудницька // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 3. – С. 10-13.
4. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в основній школі: Навч.-метод. посібник / Олександр Якович Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. – 272 с.
5. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посібник / І.Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.

In the article methods and receptions of creative cognitive activity of students, feature and expediency of their use are examined in the different forms of musical activity on the lessons of music.

Key words: *cognitive activity, students, methods and receptions, features of development, types of musical activity.*

УДК 378.147:37.011.3 – 051:78

Соловей Л. А.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНТОНАЦІЙНОГО САМОКОНТРОЛЮ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядаються зміст і специфіка вокально-хорової роботи, психолого-педагогічні умови формування інтонаційного самоконтролю в процесі вокально-хорової підготовки.

Ключові слова: *інтонаційний самоконтроль, вокально-хорова підготовка.*

Найважливішим компонентом професійної підготовки майбутнього учителя музики є індивідуальна вокально-виконавська підготовка, що забезпечує оволодіння не тільки художньо виразними співочими навичками, а й уміннями самостійно розвивати, і використовувати спеціальні якості і здібності учителя-музиканта в різних сферах педагогічної діяльності. Особливістю процесу навчання на музично-педагогічному факультеті є те, що більша частина студентів мають досить посередній початковий рівень вокальних здібностей і співочої підготовки. У зв'язку з цим